

Jo'rabayeva Fotima Zafarjon qizi

Andijon davlat universiteti

Ijtimoiy iqtisodiyot fakulteti Gid hamrohligi yo'nalishi.

Annotatsiya: Hayotimizda uchraydigan ba'zi udumlar qadimgi davrlardagi udumlarga borib taqaladi. Bu maqolada Markaziy Osiyo muqaddas kitob sanalgan Avestoda keltirilgan olov va bug'doylar bilan bog'liq ma'lumotlar yoritiladi.

Kalit so'zlar: Avesto, olov, bug'doy, Farg'ona,

Mustaqillik yillarida mamlakatimiz hududida qadimgi davrlardan boshlab rivojlangan qishloqlar, shaharlar va sivilizatsiya markazlarining boy o'tmishini arxeologik jihatdan tadqiq etish va tarixiy jarayonlarni tiklash bo'yicha muayyan ishlar amalga oshirildi. O'zbekiston hududi tosh davridan boshlab o'zlashtirilganligi, mamlakatimiz jahondagi ilk shaharsozlik va davlatchilik shakllangan markazlardan biri bo'lganligi, tariximiz va madaniyatimiz chuqur ildizlarga ega ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi.¹

Avesto o'zbek, umuman O'rta Osiyo, Eron, Ozarbayjon xalqlarining qadimgi davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, diniy qarashlari, olam to'g'risidagi tasavvurlari, urf-odatlarini, ma'naviy madaniyatlarini o'rganishda muhim va yagona manba. „Bu nodir kitob bundan 300 yil muqaddam ikki daryo oraliq'ida, mana shu zaminda umrgo'zaronlik qilgan ajdodlarimizning biz avlodlariga qoldirgan ma'naviy, tarixiy merosidir“ (I. A. Karimov, „Adolatli jamiyatsari“. T., 1998, 39—40-betlar). O'zbekiston hukumatining tashabbusi bilan YUNESKO Bosh konferensiyasi 30-sessiyasi „Avesto“ yaratilganining 2700-yilligini dunyo miqyosida nishonlash haqida qaror qabul qildi (1999-yil noyabr). „Avesto“ning jahon madaniyati va dinlar tarixida tutgan o'rnini hisobga olgan holda hamda yuqoridagi qarordan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi maxsus qaror e'lon qilib (2000-yil 29-mart), „Avesto“ning 2700-yilligini nishonlash tadbirlarini belgiladi. Unga ko'ra 2001-yilning oktabr oyida O'zbekistonda xalqaro ilmiy kon-ferensiya va tantanali bayram tadbirlari o'tkaziladi.²

Avestoda 4 unsur: suv, havo, yer va olov muqaddas sanalgan.

Xorazm birinchi bo'lib Zardushtiylik muqaddas olovi „Atar — xurra“ yoqilgan va Axuramazda Zardusht bilan bog'langan joy hisoblanadi. Zardushtiylikning asosiy manbasi hisoblangan Avestoda: "birinchi bor muqaddas olov „Atarxurra“ „Eran-vej“ (ba'zi manbalarda „Ayrian vedja“)da yoqildi" deyiladi. Avestodagi olov bilan bog'liq unsurlar Markaziy Osiyo, ya'ni O'zbekistonning barcha hududlarida saqlanib qolgan. Ulardan biri Farg'ona viloyati.

Farg'ona vodiysi hududi ko'p ming yillar davomida o'zining rang-barang landshaftiga ega bo'lganligi bilan O'rta Osiyoning turli mintaqalarida, paleolit davridan to neolitgacha va undan

¹O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 21.09.2019 yildagi 792-son.

<https://lex.uz/uz/docs/-4524476>

² <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Avesto>

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-OKTABR

ANDIJON, 2024

keyingi davrlarda yashagan xalqlar uchun jonli sivilizatsiya chorrahasi bo'lib kelgan.³ Shu boisdanboshqa joylardan ham turli udumlar, marosimlarning kirib kelishiga sabab bo'lgan. Olov atrofida kelin-kuyovning aylanishi, isiriqni yoqib tutatish orqali ins-jinslarni quvish, turli xil ofatlardan va ko'z tegishlardan asrash, tumov tekkanda yoki bosh og'rig'idan qutilish uchun foydalanilgan. Demak, bunda ham olovdan foydalaniladi. Bozorlarda ham savdo yaxshi bo'lishi uchun isiriq tutatib yuruvchilar ham bor. Bunday irim-sirimlar boshqa viloyatlarda ham kuzatiladi.

Surxandaryo viloyatida to'y marosimida ham olov yoqiladi. To'y bo'layotgan uy hovlisiga olov yoqiladi va olov yonidan kelin-kuyov o'tib sahnaga o'tishadi.

"Avesto"da yozilishicha, "kimda-kim bug'doy eksa, u Ashaxni (Haqiqat) ekadi. U Mazda dinini yana va yana ko'kartiradi. U Mazda dinini yuzlab hamd-u sano, nazr-u niyoz va o'n minglab qurbonliklar quvvatlantirgandek qudratli qiladi. Qachonki egatlarda urug' yetilsa, devlar o'rinlaridan ko'chadilar. Qachonki bug'doy gurkirab ko'karsa, devlar dahshatlardan titray boshlaydilar. Qachonki bug'doy un bo'lsa, devlar nola chekadilar. Qachonki bug'doy xirmonga uyulsa, devlar nobud bo'ladilar. Qay bir xonadonda bug'doy bosh chiqarsa u xonadonga devlar yaqinlasha olmaydilar. Qay bir xonadonda bug'doy ombori bo'lsa, go'yo qizdirilgan temir devlar bo'ynini chirmab tashlaydi"⁹. Ko'rinadiki, "Avesto" paydo bo'lgan davrda g'alla ekish, don etishtirish, umuman, dehqonchilik madaniyati yetarli darajada rivojlangan ekan.

Biz o'zbek xalqining an'anaviy turmush tarzi bilan bog'liq qarashlar va marosimlarni kuzatar ekanmiz, yer, don va nonga bo'lgan o'ziga xos hurmat-ehtiroمنى turli-tuman udumlar va marosimlarda hozirgacha saqlanib kelayotganligini ko'rishimiz mumkin. Farg'ona vodiysi o'zbeklari orasidagi xalqona qarashga ko'ra bug'doy, olma, qovun, anjir va rayhon dastlab jannatda o'sgan. Shu bois ushbu o'simliklar va mevalar doimo e'zozlangan. Ayniqsa xalq orasida yerga bug'doy sepish eng xayrli amallardan biri sanalgan va bug'doy ekilgan maydonlarni oyoq osti qilish gunoh hisoblangan. Qolaversa bug'doydan tayyorlanadigan taomlar ham alohida qadrlangan. Jumladan, bahorda ilikuzildi paytida ayollar tomonidan namlangan bug'doyni ko'klatib, sumalak tayyorlash va qolaversa bir marta sumalak tayyorlangan uyda etti yil mobaynida har yili bir marta sumalak pishirish udumlari hozirgacha davom etib kelmoqda.

Shu o'rinda halqimizning nonga bo'lgan xurmat e'tiborini alohida ta'kidlab o'tishimiz lozim. Asosiy xo'jalik mashg'ulotlaridan biri dehqonchilik bo'lgan o'zbek xalqida non azaldan asosiy va tansiq iste'mol mahsulotlaridan bo'lishi bilan birga, non bilan bog'liq qator marosimlar va urf-odatlar shakllangan. Jumladan, non hech qachon oyoq ostiga tashlanmagan. Nonni bosish og'ir gunoh hisoblangan. Bundan tashqari kelinni kuyovnikiga kuzatishda boshiga non qo'yish odati bo'lgan. Farg'ona vodiysi o'zbeklari qadimiy odatga ko'ra g'alla somonini hech qachon o'choq va tandirga yoqishmagan. Chunki donni-nonni yoqish og'ir gunoh deyiladi. Izlanuvchilarning ta'kidlashlaricha, non bor joyga turli ins-jinslar va yovuz kuchlar yaqinlashmas ekan. Shu bois yomon ko'zdan, yovuz kuchlardan asrovchi vosita sifatida, yangi tug'ilgan chaqaloqning yoki xatna qilingan bolaning yostig'i ostiga boshqa qator ramz xususiyatga ega buyumlar bilan birga non qo'yilgan. Xorazmda non bo'laklarini tumor kilib

³ <http://www.academy.uz/uz/page/word/markaziy-fargona-chollarida-arxeologik-tadqiqotlar-olib-borilmoqda>

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-OKTABR

ANDIJON, 2024

taqilgan va non uchun hamir tayyorlab qo'yilgan yerga (masalan, tandir oldiga) jin, parilar yaqinlashmaydi deyiladi.⁴

Xulosa qilib aytganda, bizdagi ko'p udumlar, irim-sirimlar Avestoda keldirilgan marosimlar ildiziga borib taqaladi. Olov va bug'doy misolida bularni ko'rib chiqildi. Arxeologik ishlar olib borish yangi kashfiyotlarga olib keladi. Avesto muqaddas kitobni o'qisak, ko'p udumlar, ma'lumotlar, bu kitob yozilishidan avval xalq orasida paydo bo'lganliginin degan to'xtamga kelamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 21.09.2019 yildagi 792-son. <https://lex.uz/uz/docs/-4524476>.
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Avesto>
3. <http://www.academy.uz/uz/page/word/markaziy-fargona-chollarida-arxeologik-tadqiqotlar-olib-borilmoqda>
4. Kadirov M., Otrivki iz Avesti (perevod), Materiali po istorii obshe-stvenno-filosofskoy misli v O'zbekistane, T., 1976.
5. Makovelskiy A. O., Avesta, Baku, 1960.
6. Sagdullayev A. S., Qadimgi O'zbekiston ilk yozma manbalarda, T., 1997. Muhammadjon Hodirov.[1]
7. <http://xorazmiy.uz/oz/pages/view/288>

---

⁴<http://xorazmiy.uz/oz/pages/view/288>